

# Ca-Nostra

\* \* \* ANY PRIMER, NÚM. 51 \* \* \* SETMANARI POPULAR \* \* \* INCA, 12 DE SETEMBRE DE 1908 \* \* \*

## A LES AUTORITATS Y A LA PRENSA

(Per la Lliga del bon mot)

La Lliga del bon mot, que per Catalunya ha declarat una guerra formidable contra tota expressió embrutidora, per desterrarla de la boca de tots els qui parlem l'hermosa llengua den Lull, confia y espera qu'a Mallorca, tots els qui sentim amor a la cultura, promourem, aquí, una creuada contra'ls mals modismes qu'embraceixen el poble mallorquí.

Verament es estrany qu'avuy que se parla tant de civisme, que se dona tanta importància a l'educació, que per molts la cultura es tot, arribant a considerarla com una Religió, puix que si aquesta es considerada per alguns, es per lo que tenen de cultura sos fills; es estrany, repetim, que s'haja treballat tant poc per esvaïr un de sos principals y incults enemics, lo infamiós vici de la blasfèmia. Sovint topam amb articles adreçats per infundir la cultura y educació dins nostra Roqueta; pero ben contats seràn els escriptors que s'hajin preocupat de desterrar la seua enemiga, afronta de nostra llengua y nostros pobles. Tot lo que s'ha fet amb aquest sentit se redueix a un que altre sermó quaresmal, aïslat, que no ha pogut produir l'efecte de campanya valenta y continuada.

Venturosament ja s'es donat el toc de somatent a Girona, trasmetent per Lleyda, Tarragona y ara a Barcelona y Mallorca, l'hermosa y patriòtica idea de purificar la immoral costum, tan arrelada a nostros pobles, de la blasfèmia.

Nosaltres per secundar la Lliga del bon mot no ferem mèrit de les consideracions que mos venen a la pensa per fer veure l'incultura y baixesa de la gent mal llenguada, això serà objecte d'altres articles, avuy mos hem proposats interessar, y fondament si pot esser, a la premsa mallorquina y a nostres autoritats perque, fentse eco de la campanya iniciada per nostros germans de Catalunya, se adhereixin tots a la Lliga del bon mot, fent propaganda a favor d'una obra per molts de conceptes noble y moralisadora.

Les autoritats que molt porien fer!

Recordin lo que feren ahir el Coronell Reviro y el Bisbe de Lleyda que s'axecaren, formidables, contra ella, y lo qu'avuy fa el mateix Governador de Lleyda, el Sr. Castañó, amb una hermosa circular que acaba de publicar contra la flastomia.

Deu, en l'antiga y nova Lley sempre s'es mostrat zelós de la santificació dels dies festius y de l'honra de son Santíssim Nom. Nostre Governador, el Sr. Irazazabal, representant de Deu, com autoritat, també vetlla y fa complir la Lley del descans dominical; però s'honoraria altament més, si feya observar s'altre designi de Deu demunt Mallorca, si l'empenia contra la parla grossera y degradant. Per aquesta creuada ennoblidora, es de creure que no li faltaria l'apoyo del Prelat diocesà, del clero y de tota persona ben nascuda, que veu en pena com moltes llengües, apenes destravades, empren ja un llenguatge infamiós, après dels adults, y tal volta, de sos mateixos pares.

No basta, emperò, que les autoritats castiguen en mà de ferro per desterrar una costum dolenta inveterada: es necessari valerse de medis més suaus y educatius: la propaganda, la persuasió y l'exemple son medis poderosos que's deuen emprar y que cauén de ple dins la missió de la premsa, del clero, dels mestres y amos que sempre deuen ajudar a les autoritats quant tracten de fer complir lleys que conduexen al poble per la via del bé y de la cultura.

CA-NOSTRA, que sempre desde'l primer nombre s'esforça pel renaixement del esperit mallorquí-cristià, en nom de la Lliga del bon mot, convida la premsa mallorquina a cooperar a la purificació de nostra llengua dels miasmes corruptors de la blasfèmia.

Ala, idò, axequem nostros front y envestiguem de ple al Goliath de la mala parla.

### AL BARÓ GASCÓ DE FLOTO

(D'en Frederich Mistral)

*Culliu la flor qu'al arbre es fa,  
duisla a ciutat, la flor garrida,  
segur, barò, qu'a l'endemà  
la pobre flor serà mercida.*

*Pero dexaula al tendre brot,  
y, primerença ó mes tardana,  
passant l'estiu, quant fruyta tot,  
la veureu poma o be magrana.*

*Per tant, no es cosa d'admirar  
si nostra llengua, axí cullida,  
en lloch de creixe y de granar,  
dins la ciutat s'es envilida.*

*Mes, entre l'or dels camps de blat,  
baix l'olivera platetjada,*

*guarçant l'honor del temps passat,  
pura y gentil s'es conservada.*

*Baro, ho saben, no'm cal parlar:  
si avuy treballa dins el poble,  
pron qu'a son temps sabé portar  
blassó al escut com la més noble.*

*Rustiguetjar no es cap afront:  
pot, ab honor, cantar victoria;  
qu'espasa en ma, y estrella al front,  
ha ben guanyat sa part de gloria.*

*Les gentils dames del temps vell  
han coronat son front de nina,  
y Roumaniu, l'antich castell,  
la plora encara en sa ruina.*

*Y a Sant Joan lo del desert  
quant vos li heu dat la benvinguda,  
sentint el cant qu'avuy se pert  
en cor d'amor s'es ben creguda.*

*Alla escoltava, be ho recort,  
tot un floret de dames belles,  
com les qu'arreu, per mon conhort,  
han aplaudit mes cantarelles.*

*Y ab uns somriures com aquells  
—jo us ho puch dir sensa misteri—  
qu'el bon parlar del temps novells  
de tot el mon feria imperi.*

Traducció de  
MARIA ANTONIA SALVA

### DIETARI HISTORIC (1)

Celebrantse enguany el VII centenari del naixement del rey En Jaume, no será fora d'actualitat, tocar lleugerament els fets que, vint-i-un anys després, reyalisá l'august adolescent dins la nostra Roqueta, en el mes de setembre, aquests dies fa 679 anys.

Die 5 de setembre (dimecres) de 1229—Un exercit de catalans (2) comandat per l'alt rey En Jaume d'Aragó, partex de les costes de Catalunya (Salon, Tarragona i Cambrils), per emprendre la conquesta de Mallorca.

Die 7 (divendres)—La galera reyal arriba a-n el Pantalèu (Andratx)

Die 8 (dissapte)—Arriba lo resta de l'armada i se reunex tota en el matex lloc.

Die 9 (diumenge)—El rey y alguns barons desembarcan a l'illa del Pantalèu.

Die 10 (dilluns)—L'esquadra camina vora-

vora costa fins a Santa Ponsa. Una avansada dels sarrains la seguex per terra.—L'hòst del Conqueridor desembarca a Santa Ponsa. (El primer qui posà peu a terra fons Bernat d'Argentona, anomenat també «de Riudeme-ya.»)—Primer combat. Els cristians, manats p'en Ramón de Moncada, maten 1.500 moros.

Die 11 (dimars)—Surt de ciutat cap a Santa Ponsa l'ecclèsià mōro.

Die 12, avuy fa anys (dimecres)—El Bisbe de Barcelona D. Berenguer de Palou, restableix el culte catòlic dins Mallorca celebrant el St. Sacrifici de la Missa sobre la *Pedra Sagrada* qu'encar'are eczistex en el *Coll del Rey* (Calvià)—Combat general entre els dos ecclèsiats en el *Coll del Rey*, en el qual moriren, els cavallers de l'avant-guarda, en Ramón i en Guillem de Moncada, n'Huc de Mataplana, n'Huc Desfar, en Guillem de Mediona (el millor justador de Catalunya) etc. Al cel sien ells i tots los defunts! La batalla, no obstant, fons guanyada p'els cristians.—L'ecclèsià conqueridor avansa fins al peu de la serra de Portopí—El rey sopa (3) a la tenda de n'Oliver de Termens, i plora la mort dels Moncades davant llurs cadavres.

Die 13 (dijous)—L'armada cristiana tira àncores, part a Portopí i part en front de ciutat—Preparatius per l'entèro dels Moncades i demés cavallers.

Die 14 (divendres)—Entèro dels Moncades devall el Pi qui conserva llur nom.—Es provable que després, l'ecclèsià prosseguís el seu camí, acampant a la planura de La-Real desd'aon comensaren les operacions del siti de ciutat.

M. IUSSAMA.

## NOTES

(1) Fonts: *España-Baleares*, por D. Pablo Piferrer y D. José M.<sup>a</sup> Quadrado—Barcelona—1.888.

(2) «No olvide el lector que el rey en las cortes de Barcelona prometió levantar de su cuenta una hueste de aragoneses; y por esto suenan en la conquista apellidos y ricos hombres de Aragón. Pero no se lee que *ninguna ciudad ni villa de aquel reino* enviase á la expedición tropas suyas». (H., p. 73, nota del Sr. Quadrado).

Recomanem la lectura i meditació d'aquesta nota a-n els *aragoneses* i especialment a-n el «Le Pe» del *Felanigense*.

(3) La tradició deriva el nom Bendinat, de *Be hem dinat* paraules qu'atribuex a-n el Rey després de *sopar*.

No obstant, el nom té una fesomia massa arabesca (Ben Dinah) per admetre la tradició sense reserves.

## DEU Y EL DIMONI

Si hem de creure lo que mos conten, en temps passat hi havia un bon senyor que poschía molta d'hisenda y tenia molts d'esclaus, y era tan bo que tots l'alabaven.

No hi ha baix de la capa de Deu un amo millor qu'el nostre, deyen els esclaus; mos mantén be, mos vest be, y no mos mata de feines porque no més ens fa fer lo que bonament podem, no mos ofén may am paraules injurioses ni grosseres y no li coneixem el rencor. No s'assembla en res als altres amos

que solen tractar als esclaus pitjor qu'a les bísties, los castiguen sens motiu o per tonteries de no res y may los senten una paraula dolça. Es segur que no'n trobaríem cap que fos millor per noltros.

Axis parlaven els esclaus d'aquell senyor. Pero'l dimoni qu'estava furiós de la concórdia que reinava entre l'un y els altres, procura ferse seu a un dels esclaus. Aquest era un que nomia Aleb, y quant el s'hagué fet seu l'induí a que dugués als altres per mal camí.

Y un día qu'estaven descansant y alabaven son senyor n'Aleb los parlá axis:

No teniu rahó d'alabarlo tant, germans meus. Jo no crech amb aquesta bondat del nostr'amo; creismé, si voltros satisfayeu totes les seves voluntats, el diable y tot seria bo per vosaltres. Noltros servim al senyor de modo qu'ell no té cap queixa, li som feels y obedients, sos pensaments son executats am tota l'exactitut y mos adelantam als desitjos més petits que té; d'aquest modo ¿com no ha d'esser bo per noltros? Altra cosa sería si camviásem de conducta ¡ja veuríem lo que faría! am podeu creure, sería un amo lo mateix qu'els altres y am son mal cor mos faría petir més qu'el pitjor de tots.

Aquestes paraules mogueren moltes rahons entre'l que ho digué y els que l'escoltaven, fins que posaren unes massions. N'Aleb se comprometé á fer enrabiá al senyor, am condició de que si no ho conseguía perdria el seu vestit dels diumenges, pero que si ho lograva tots l'hi haurien de donar el seu. Andemés li prometeren defensarlo quantra l'amo y que si'l tancaven a la presó qu'ells el traurien. Axí quedaren y n'Aleb anunciá que'l endemá enfuriria l'amo.

N'Aleb era pastor, ell era'l qui cuidava les auvelles de raça. Aquell matí l'amo tengué visitants y los dugué á veure les guardes, llavors fou quant n'Aleb, seduït pel dimoni va fer una senya als seus companys, com si'ls digués:

Alerta, ara ve sa meva.

Tots els esclaus hi comparegueren y uns per les portes, altres per les retxilleres mal tapades tots se posaren a observar. El dimoni s'en pujá demunt un arbre que hi havia a la clasta per millor veurerhó.

L'amo, després de haver mostrat tota la casa als visitants com el millor obsequi los volgué mostrar el moltó més preciós y estimat.

Com qu'aquest s'havia aturat llavors mateix y axí'l porien contemplar, n'Aleb assustá tota la guarda, dissimulant que ho fes aposta, am lo que resultá una confusió general qu'impedí qu'els visitants el poguessen veure.

El senyor mortificat un poch digué:

Aleb, mon volgut amich, fesme favor de molestarte un poquet y agafa tot suaument el meu moltó y aturel.

Encara no ho hagué dit quant n'Aleb com una verga de llamp o com un lleó en mitj de la guarda, pren l'hermosíssim moltó agafantllo amb una ma p'el vell y am l'altra per la cama dreta, que alçá en l'aire torsantli brutalment el peu croxintli les articulacions.

El pobre animalet se posá a belar y caigué

sobre ses cames de devant. N'aleb l'hi havia romput la cama per baix del jonoll. Llavors l'agafá per la cama esquerra y es vejé que la dreta li tombava morta.

Al veure això, visitants y esclaus se posaren a cridar y el dimoni que ho veyá de demunt l'arbre no hi cabia en pell de content al veure l'habilitat am que n'Aleb duya les coses p'el bon camí.

El senyor quant ve lo qu'havia fet son criat, torná blanch, se cara's va contreura, tombá'l cap y romangué sense dir mot.

Els visitants y els esclaus estaven també coma muts esperant lo que's resoldria.

L'amo continuá un bon temps am la mateixa actitud. Llavors fe un moviment com si hagués volgut desfersé d'un carregament que pesás demunt ell, alçá'l cap y aixecá els ulls al cel.

No hi mirá molt de temps. Bastá un instant porque's dilatassen les rues que hi havia en el seu front; llavors sonrigué y sos ulls miraren doicement a n'Aleb.

El mirá un breu temps y l'hi digué:

¡Oh Aleb, Aleb! Ton senyor te maná que m'enrabiases, pero'l meu es molt més poderós, y per això es que no has lograt enfurirmé. Ara me toca a mi; jo som qui posaré furiós al teu amo. . . . Tengueres por del meu castich y has volgut esser lliure. Sapies idò que no serás castigat y que ja que ho volies, jo't don la llibertat davant dels meus hostes. Ves ahont vulles y duten ton vestit dels diumenges.

Y el bon senyor entrá dins caseva mentres el dimoni tot furiós se tirá de l'arbre y s'en-vancá dins lo infern.

T.

## A LES COVES D'ARTA

### II

L'entrada ja es grandiosa e imponent y forma un sublim contrast am l'immensitat de la mar.

Tots els qui visiten aquesta obra de les més belles del món queden meravellats.

Y quant surten si volen dir lo qu'han vist no poren y per sabis y elocuentes que sien tenen sa llengua travada com un infant qu'encare no més sab dir qualque paraula.

En el nostro concepte un literat que se proposás descriure tal maravella, la profanaria encare qu'heu fés amb una ploma d'or.

A semblansa de Jacob podrien esclamar: Vertaderament aquesta es la casa de Deu y la porta del cel. (Gen. 28-17).

O com Elías quant estava en la famosa Cova d'Oreb per hont passá Deu, deuriem taparmós sa cara am so mantell porque s'hi veu sa presència divina. (3.º Reg. 19-11).

Per aquí passá Deu am gran magestat y hermosura y hey dexá impreses les seues petjades eternes.

Un qui no heu veu no té ulls; y un qui no alsa el cor a Deu y no l'adora no té cor.

¿Quí ha fetes tantes maravelles com se veuen en aquelles coves immenses y variadíssimes, plenes totes de estalactites y estalacmites, primes y gruixades que verdadera-

ment formen boscs de columnes alabastrines?  
Tots els escultors qu'han eczistit o ecziste-  
xen en el món no son capassos tots plegats  
de construir tantes primors filigranades.

Y no obstant Deu les ha formades servint-  
se de lo més insignificant com es una gota  
d'aygo!

De la *Reyna de les columnes* un milord in-  
glés n'oferi 25.000 lires esterlines, o sien 126.  
500 duros; ¡tan hermosa y esbelta es!

Y quines maravelles no ha de crear Deu  
quant obra am bras alt y má omnipotent?

Oh que de petit y més que nan se troba  
per gran que sia s'homo á dins aquestes co-  
ves por hont Deu va passá tal vegada fa mi-  
llions de sigles!

Quants de milenars d'anys degué estar a  
comparéixer en el Paradís terrenal el rey de  
la creació, quant comensá a formarse la *Rey-  
na de les columnes*?

Oh l'eternitat de Deu, que be se veu re-  
tratada a dins aquestes Coves maravellores!  
Com que el temps no hey tenga entrada dins  
elles!

A quals meditacions tan profundes y su-  
blims conviden les sales conegudes am los  
grafics noms de l'*Infern* y de la *Gloria*.

S'imaginació per potent que sia no es ca-  
pás de fingir l'efecte que causen en el cor di-  
tes sales illuminades la primera amb bengal-  
les vermeyes que tot heu convertexen en co-  
lor de foc, y la segona am bengales blanques  
com la neu.

També es grandíós y d'efecte sorprenent  
el *Teatre*, ahont cantarem un bell choro.

A dins aquestes sales hey voldriem veure  
un milord, o siquiera un Güell qu'hey intro-  
duís ses belleses de s'art y les modernes illu-  
minacions elèctriques.

Llevonses estant reunides ses belleses na-  
turals y ses artificials, el poder de Deu y el  
poder de s'homo, sense ponderació se poria  
dir: Axò es sa primera maravella del món.

En la Sala de las *Banderes*, sentint tocar  
am llargues vibracions ses *Campanes*, baix  
d'unes arcades de més de 200 palms d'alta-  
ria, per tot illuminat, un se creu trobarse dins  
una catedral gòtica gran com la Seu.

Quina llástima qu'allà no hey haja al me-  
nos sa figura de la Mare de Deu! Que be  
hey estaria la blanca Senyora de les marave-  
lles de Lourdes amb una llantieta encesa, allà  
dins aquelles eternes tenebres!

Quantes *Salves* devotas li resarien els mi-  
llenars de persones que les visiten.

ISMAEL

## UN SOCIALISTA... COMO HAY MUCHOS

En el año de 1899 lo conoceréis, tanto fi-  
sica como moralmente, por estas sus frases,  
pronunciadas ante su público, que ve en él  
la realización de reivindicaciones soñadas:

«Id á la batalla con picas, sables, pistolas y  
fusiles; lejos de criticar tal actitud, yo me  
considero obligado, cuando llegue tal día, á  
ocupar un puesto en vuestras filas.»

«Se puede preconizar la huelga del solda-  
do y debemos ensayar para irla preparando.

Tenéis mucha razón cuando me recordáis  
que nuestros correligionarios deben hacer  
propaganda para que los obreros que dejan  
el taller y los aldeanos el campo para ir al  
cuartel, sepan que tienen deberes que cumplir  
superiores á los que les impone la disciplina.»

«...Y si la orden de disparar persiste, y el  
oficial, en su tenacidad, intenta doblegar la  
voluntad del soldado... ¡ah! entonces el fu-  
sil debe disparar; pero con una puntería que  
ya sabéis á dónde debe ir á parar...»

El hombre de estas frases enloquecía á los  
obreros, que aplaudían á quien en lo futuro  
sería su salvador.

Los obreros le labraron un gran nombre,  
una reputación política, y fué jefe de ellos.

Este hombre, gran enemigo de los burgue-  
ses, del Ejército y de todo lo que suponga  
orden social, en el espacio de nueve años de  
socialista ha llegado á su excelencia Arísti-  
des Briand, ministro de Instrucción pública,  
Bellas Artes y Cultos, de la República fran-  
cesa; guardasellos y miembro del Gabinete  
que mandó hacer fuego sobre sus antiguos  
correligionarios, sobre los que siguieron al  
pie de la letra sus discursos.

Del «Boletín de la Acción Social»

## Coses que passen

*El trist semanari de'n Sastre.*—«El delito  
mayor del hombre es haber nacido», diu Se-  
gimon. El delictu d'en Sastre va esser naxer,  
es dir, donarse a conexas... ¡quant ja'l te-  
nien per massa conegut!... ab els primers  
articles que publicá en son fill... put (no ho  
diguem!) y... agradaren. Pero ara que está  
dins es ball, si que s'hi troba fresch, pobre  
Sastre! Aquí no se pot escriure res que agradi.  
(Ni que no agradi). Prengué la direcció  
ab alguns, pero ara l'han dexat «tot sol» y  
ara ha d'escriure tot el semanari: lo qual es  
molt pitjor que repartirlo. Ibsen diu que l'ho-  
mo més fort es l'homo totsol, y axò pot con-  
solar al pobre Sastre, mentres vaja vomitant  
bruticies. Ara que ha perdut les proteccions,  
fins la de la presó... s'es quedat orfe. ¡Pero  
mirau que aferrarse am aquest modo de viu-  
re! Oh el trist semanari...!»

## Noves d'Inca

—Demá, día 13, el novell Círcol Catòlic  
d'Obrers de Mancor, celebrarà solemne festa  
al Cor de Jesús, que ha tengut l'acert de pen-  
dre per patró aquella societat.

Se farà al matí una bona festa religiosa y  
a la casa social, a les sis del capvespre, ten-  
drá lloc una vetlada literaria de carácter de  
propaganda, que vendrá esser l'obertura d'a-  
quell Centre.

Agraim al Sr. President, D. Antoni Canals,  
l'atenció que ha tenguda envers de nosaltres,  
convidantnos als esmentats actes.

—Dijous ja no's presentá tant de bessó  
com s'anterior a nostra plaça, degut a que la  
gent que hu pot dur retarda la seva venuda,

esperant l'ocasió de presentarse millors preus.

Va morir a 69 pessetes.

Un comerciant manifestá devant nosaltres  
que se poria pagar fins a 75 pessetes segons  
la demanda de les plaças estrangeres; però  
qu'el *trust* que hi ha concertat no'l deixa pu-  
jar.

—Avuy mos toca donar l'enhorabona al  
nou inspector d'aliments, el Sr. Burguera, per  
la escrupulositat en que visura els queviures  
de nostres places.

Ahir va fer enterrar dues auveyes mortes  
per un ca que s'intentava despatxar pel con-  
sum públic, axí com també dies passats fe  
enterrar una vaca tuberculosa sacrificada an  
el Matadero y fe retirá covos de fruita de la  
plaça que considerá dolenta per la salut dels  
ciutadans.

Seguesca axí el Sr. Burguera, cumplint en  
son dever sacratíssim y la ciutat d'Inca li es-  
tará sumament agrada per la vigilancia que  
posi en lo qu'ha d'esser el sustent de la seua  
vida.

—Hem notat qu'en alguns sallers fan pre-  
paratius per comensar a veremar el *Fogoneu*,  
però en males esperances dels rediments  
que produirán les vinyes a causa de la poca  
demanda que hi ha enguany de verema.

No sabem que s'haja arribat a cloure cap  
barrina, puis els vinaters sols tenen coratge  
per oferir cinc y sis pessetes per somada,  
quant anys anteriors anava a tres y quatre  
duros.

—En el sorteig de la Loteria celebrat día  
10 en Madrit a tocat el segon premi de 100.  
000 pessetes a Mallorca amb el número 8775,  
despaxat a Palma.

D'aquest número n'havia comprat dos de-  
cims, a qui correspondrán 20.000 pessetes,  
l'honor Joan Campins d'Inca, dels quals n'ha-  
via feta participació a Mossen Simó Reus y a  
Mossen Jaume Sales.

## BOLLETÍ COMERCIAL

Preus que retgiren dijous passat:

|                    |                       | pessetes |
|--------------------|-----------------------|----------|
| Bessó.             | el quintá de 0000 a   | 69'00    |
| Blat novell.       | la cortera de 17'00 a | 17'50    |
| Xeixa id.          | id. de 17'00 a        | 17'50    |
| Ordi mallorquí.    | id. de 09'50 a        | 10'50    |
| Ordi foraster.     | id. a                 | 09'75    |
| Sivada.            | id. a                 | 08'50    |
| Ídem. forastera.   | id. a                 | 06'50    |
| Faves cuitores.    | id. a                 | 20'00    |
| Ídem ordinaries.   | id. a                 | 17'00    |
| Ídem pel bestia.   | id. a                 | 16'00    |
| Blat de les Indies | id. a                 | 19'00    |
| Ciurons.           | id. a                 | 22'00    |
| Fesols.            | id. a                 | 31'00    |
| Monjotes de confit | id. a                 | 50'00    |
| Ídem blanques.     | id. a                 | 40'00    |
| Figues seques      | id. a                 | 06'23    |
| Safra              | s'uns a               | 02'75    |
| Gallines           | sa tersa a            | 00'00    |
| Ous                | dotzena a             | 00'00    |
| Patates.           | el quintá a           | 00'00    |

## HISTORIA, IMPORTANCIA Y APLICACIONES DEL GAS PRODUCIDO POR EL CARBÓN MINERAL.

(Acabament de la primera part, o sia de l'història del gas).

En el año 1823 existían en Londres varias compañías para el alumbrado, siendo la más importante la de Winsor, protegida por el rey Jorge III y la cual compañía había colocado ya más de doscientos kilómetros de cañerías por las calles.

Las quince compañías que llegaron a contarse en Londres para la fabricación de gas, quedaron reducidas a tres por fusión en el año 1875.

En Francia, pagando un tributo tardío a Lebón, se desarrolló en gran escala el alumbrado por gas. En 1833 únicamente había solo tres departamentos, —Altos Pirineos, Alto Rin y el Lozère— que no tuvieran fábricas; pero las 478 esparcidas por el resto del territorio produjeron cerca de 320 millones de metros cúbicos de fluido.

El departamento del Sena produce y consume por sí solo, más de la mitad del gas que obtienen todas las fábricas francesas. El de Bocas del Ródano ocupa el segundo lugar en producción y en consumo.

En Londres se cuentan hoy seis grandes compañías, y para dar una idea aun que muy pequeña del consumo enorme de gas en aquella urbe inglesa, basta decir que la "Chartered Company", destila diariamente 3000 toneladas de hulla. Al desarrollo grande de este consumo ha contribuido y contribuye en gran escala la naturaleza; pues debido a las grandes nieblas tan persistentes en Londres, se hace preciso el alumbrado público y en el interior de los edificios, aun en medio del día.

Las compañías que se dedican a la producción de gas para el alumbrado, pueden reducirse a tres tipos principales:

- 1.º Libre competencia (Inglaterra)
- 2.º Compañías particulares con reglamentación por el Estado (Francia)
- 3.º Explotación directa por los municipios (Bélgica).

La reglamentación por el Estado de las compañías y fábricas de gas comenzó el año 1855 en virtud de un contrato entre el Prefecto del Sena y las diversas compañías, exigiéndose la fusión de estas en una la "Compagnie Parisienne". El precio fijado por metro cúbico de gas, fué de 0,15 francos para el Ayuntamiento y 0,30 para los particulares; debiendo abonar la Compañía al municipio 0,02 francos por aquella unidad consumida por los particulares, como impuesto de consumos, puesto que la hulla destinada al alumbrado no lo satisfacía. Este contrato sirvió de tipo para las demás municipalidades francesas.

Las fábricas que se dedican en España a la obtención del gas de alumbrado, corresponden al primer tipo; y solo conocemos dos poblaciones, Madrid y Barcelona, que cuentan con más de una fábrica y compañías ó empresas diferentes. El Ayuntamiento de esta última población, ha tratado y trata de establecer por su cuenta, una fábrica de gas; y si no lo ha efectuado ya, es debido a las diversas opiniones de los individuos que componen la Corporación, pues, unos opinan por el gas de hulla, otros por el pobre y otros por el de agua.

Como prueba de que en España las empresas pertenecen al sistema de libre competencia, diremos que una de las que existen en la Corte, coloca cocinas, alimentadas por gas, a título gratuito, en aquellas viviendas cuyo alquiler no exceda de 40 pesetas mensuales, con la sola obligación de que el

inquilino consuma el gas suministrado por dicha empresa.

Réstanos únicamente añadir para terminar la historia del gas, que en un principio antes de generalizarse las cañerías para la conducción del fluido, este era transportado a domicilio en carros conteniendo bidones de hierro de volumen conocido. El gas era sometido en la fábrica a fuerte presión y los empleados abrían la llave de que iban provistos los barriles, trasvasándolo por decir así, al depósito que tenía el consumidor.

Generalizadas más tarde las canalizaciones, y no existiendo contador, los consumidores se abonaban con las fábricas a un tanto por hora de alumbrado, a cuyo efecto las fábricas tenían empleados encargados de abrir y cerrar a las horas contratadas, los registros que cada consumidor tenía en su domicilio.

Subsistió este sistema hasta que Samuel Clegg construyó el año 1815 el primer contador, que al año siguiente fué substituído por otro también de su invención y el cual sirvió de base a los modelos creados por diferentes fabricantes, pero dejando subsistente el principio del de Clegg que sirvió de base fundamental para los demás.

Hay quien supone que el verdadero reformador del primitivo modelo de contador, fué Ithon Malan sucesor de Clegg en la "Chartered Company", puesto que el 10 de mayo de 1819 presentó a la "Society of Arts", una Memoria describiendo un contador de su invención. Esta Corporación otorgó a Malan la medalla Iris, de oro, juzgando su aparato como nuevo, ingenioso, mejor que todos los demás contadores, y de verdadera utilidad pública.

Para terminar esta sucinta historia del gas de hulla, añadiremos que dos grandes enemigos se le han presentado en estos últimos años, y son el desarrollo adquirido por el alumbrado eléctrico y el del gas acetileno.

De estas dos competencias, las compañías para la fabricación del gas Lebón como por extensión se dice del obtenido de la hulla han procurado salir victoriosas, consiguiéndolo en parte. A este efecto a los antiguos mecheros de uno y tres agujeros, de forma de mariposa y de Argand fueron sucediéndose los intensivos y los de aire caliente; y estos a su vez han dado paso a los de incandescencia, los cuales además de la luz clara, brillante y fija que producen, constituyen una gran economía para el consumidor puesto que este consigue tener mejor alumbrado con un mechero incandescente que con tres ó cuatro de los de forma mariposa ó de los de Argand. Los municipios hacen ya también substituir los antiguos mecheros por los de incandescencia, para el alumbrado público.

ANTONIO ARANAZ GANZÁLEZ.

## Entretenimientos

Soluciones als passa-temps del número corrent nou.

Trenca-cloques.—El General Barceló.

Xarada.—Marès.

Semblances.—1.ª en que tenen planes: 2.ª en que tenen corona: 3.ª en que los retiren.

Fuga de vocals:

Un home es día qu'es casa  
creu amb un dit tocà el cel,  
¡quina vida més crudel,  
si ella surt mala espasal!

Triangul de paraules:

Segay  
Sega  
Seg  
Se  
S.

Endevinaya.—Un fus.

## GEROGLÍFIC

D costipat y ronya

Jorjol p Tit.

ES CAPITÀ ARANYA

## XARADA

Prima es un pronom,  
la dos temps de verb,  
el tot Déu consert  
qu'agrada a tothom.

UN GUAPO.

## SEMBLANSES

En que se assemblen es rellotje de Ca la  
Ciutat d'Inca amb un corneti?

Y es pentinat de ses nines en sos capells  
d'homo?

Y ses persones se ses sebrates?

UNA VIUDA.

## FUGA DE VOCALS

B. n. . . g. . . j. M. r. d. D. . .

s. m. r. t. r. f. i. r. r. . .

s. i. b. l. t. d. n. s. s. . C. a. r. t. r. .

c. . t. r. s. . s. . n. r. .

A. BOLERO.

## TRIANGUL DE PARAULES

Sustituhii aquests punts per lletres de modo que diguen:

1. Cosa de mar.
2. Una planta.
3. Un substantiu.
4. Una entranya.
5. Una consonant.

CLAVELLET.

## ENDEVINAYA

L'amo'ntoni en va llevà  
d'es cap la mèva corona,  
es té per bona persona  
y el cos y tot me xepà.

L'AMO'N RAPEL.

AQUEST SETMANARI SE PUBLICA AB CENSURA ECLESIASTICA.

## CA-NOSTRA

SETMANARI POPULAR.

Preu de subscripció

Un trimestre, una pesseta per tot Espanya y doble a l'extranger.

Els obrers que nos ho demanin tendran la subscripció per 20 céntims mensuals, 2.40 l'any.

S'en troben per vendre en els kioscos de Cort y del Carril, de Palma.

A les persones que, per fer propaganda, volguessen una regular quantitat d'exemplars, a preus convencionals.

Redacció, administració e imprenta: carrer de Mallorca, 1, Inca.